

УДК: 342.95 (477)

Невядовський Владислав Олегович,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ
<http://orcid.org/0000-0002-3107-1464>
e-mail: vladon2309@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ САМОВРЯДНОГО ТА ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Встановлено, що громадський контроль в контексті окресленої проблематики найбільш доцільно розуміти як спеціальний напрям діяльності громадськості (окремих громадян та громадських об'єднань), що направлений на оцінку якості вищої освіти в державі, сприяння діяльності закладів вищої освіти та забезпечення управління ними, а також розроблення практичних та юридичних механізмів загального підвищення якості вищої освіти.

Запропоновано наступне визначення самоврядного контролю: це особливий вид контролю за якістю вищої освіти в Україні, реалізація якого відбувається в контексті організаційно-управлінської діяльності закладів вищої освіти та спрямовується на формування та забезпечення високого рівня якості освітньої діяльності в них, а також високого науково-педагогічного рівня його працівників.

З'ясовано, що самоврядний контроль за якістю вищої освіти характеризується наступними особливостями: по-перше, подібний контроль відбувається в системі поточної організаційно-управлінської діяльності закладів вищої освіти та забезпечується його керівництвом, а саме безпосередньо керівником та колегіальним органом управління; по-друге, самоврядний контроль має подвійну нормативну основу, яку складають як нормативні акти законодавчого та підзаконного рівнів, так і локальні документи видані в межах певного закладу вищої освіти; по-третє, методи самоврядного контролю направлені на забезпечення якості вищої освіти у різних секторах роботи закладів вищої освіти та, зокрема, пов'язані із підвищенням науково-педагогічного потенціалу його працівників.

Узагальнено, що самоврядний та громадський контроль за якістю вищої освіти – це особливі та досить своєрідні типи контрольної діяльності, головною специфікою яких є відсутність владно-управлінської ознаки та можливості застосовувати державний примус, адже їх реалізація покладається на суспільні осередки та в цілому виражає спосіб соціальної регуляції.

Ключові слова: контроль, якість вищої освіти, громадський контроль, самоврядний контроль.

Nevyadovsky V. FEATURES OF SELF-GOVERNMENT AND PUBLIC CONTROL ON THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

It is established that public control in the context of the outlined issues is most appropriate to understand as a special area of public activity (individual citizens and public associations), aimed at assessing the quality of higher education in the country,

promoting higher education institutions and managing them. practical and legal mechanisms for the general improvement of the quality of higher education.

The following definition of self-government control is proposed: it is a special type of control over the quality of higher education in Ukraine, which is implemented in the context of organizational and managerial activities of higher education institutions and aims to form and ensure a high level of quality of educational activities. its employees.

It was found that self-government control over the quality of higher education is characterized by the following features: first, such control occurs in the current organizational and managerial activities of higher education institutions and is provided by its management, namely directly by the head and collegial governing body; secondly, self-government control has a double normative basis, which consists of both normative acts of the legislative and by-law levels, and local documents issued within a certain institution of higher education; thirdly, the methods of self-government control are aimed at ensuring the quality of higher education in various sectors of higher education institutions and, in particular, related to increasing the scientific and pedagogical potential of its employees.

It is generalized that self-governing and public control over the quality of higher education are special and rather peculiar types of control activity, the main specificity of which is the lack of power and the ability to use state coercion, because their implementation relies on social units and generally expresses social regulation. .

Key words: control, quality of higher education, public control, self-government control.

Постановка проблеми. Незважаючи на особливу змістовність державного контролю за якістю вищої освіти в Україні, наявність значного кола різноманітних форм та методів його практичної і, що найбільш головне, постійної реалізації, не менш важливим та дієвим є такий вид контрольної діяльності, як самоврядний та громадський. Вказані види контролю, завдяки численним внутрішнім особливостям, є найбільш оперативними засобами забезпечення всіх визначених в державі умов та стандартів якості освітньої діяльності в закладах вищої освіти. Вказані різновиди контролю особливі та досить своєрідні типи контрольної діяльності, головною специфікою яких є відсутність владно-управлінської ознаки та можливості застосовувати державний примус, адже їх реалізація покладається на суспільні осередки та в цілому виражає спосіб соціальної регуляції. Проте зазначені фактори, що здебільшого мають відношення до теоретико-правового розуміння громадського та самоврядного контролю, є не єдиними прикладами специфіки цих різновидів, кожен з яких реалізується за допомогою різного контрольного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема громадського контролю неодноразово ставала предметом наукових досліджень Д.М. Гвішіані, Н.И. Лапіна, Т.М. Кравцова, О.М. Музичука, О.В. Романенка, М.Б. Смоленського, Т.В. Налівайка, О.С. Петренко та інших. Контроль самоврядного типу є менш опрацьованим у науковій площині та лише дотично аналізувався в роботах В.В. Тісногуза, О.М.Музичука, В.І. Борденюка, С.В. Прилуцького, В.В. Яременко, О.М. Сліпушко тощо. Разом з цим, як громадський так і самоврядний типи контрольної діяльності не розглядалися вченими у ракурсі забезпечення якості вищої освіти в Україні, що забезпечує високу актуальність представленого дослідження.

Мета статті полягає у визначенні сутності та особливостей самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи наукове дослідження, варто відзначити, що одним з ключових прикладів здійснення громадського контролю за якістю вищої освіти є діяльність спеціальних наглядових рад, які відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII створюються рішенням засновника (засновників) для здійснення нагляду за управлінням майном закладу вищої освіти, додержанням мети його створення. Наглядова рада закладу вищої освіти сприяє розв'язанню перспективних завдань його розвитку, залученню фінансових ресурсів для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку і здійснення контролю за їх використанням, ефективній взаємодії закладу вищої освіти з державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою громадськістю, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності в інтересах розвитку та підвищення якості освітньої діяльності і конкурентоспроможності закладу вищої освіти, здійснює громадський контроль за його діяльністю тощо [1].

В той же час, діяльність наглядових рад є не єдиним прикладом громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні. У статті 71 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII передбачено, що суб'єкти громадського контролю мають право брати участь у громадському обговоренні, громадських консультаціях та проводити громадську експертизу, у тому числі підручників (їх проектів), відповідно до законодавства [2]. В галузі вищої освіти даний мето досить часто використовується, як важіль контролю за її якістю. Зокрема, МОН систематично оприлюднює проекти нормативно-правових документів для громадського обговорення, як то: проект Положення про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, проект Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти і таке інше [3; 4]. За результатами подібних обговорень складаються звіти в яких зазначаються усі надані громадськістю пропозиції та рішення, які необхідно реалізувати в межах відповідного нормативного акту, а також відомості про остаточну редакцію положень до яких пропонувалось внести корективи.

Крім того, громадський контроль за якістю вищої освіти реалізується в діяльності громадських об'єднань. Зауважимо, що відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 №4572-VI – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних,

екологічних, та інших інтересів [5]. Так, в галузі освіти, громадські об'єднання, відповідно до Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII уповноважені:

- ініціювати і брати участь у дослідженнях з питань освіти та оприлюднювати результати таких досліджень;

- проводити моніторинг та оприлюднювати результати, зокрема, щодо: якості результатів навчання, у тому числі моніторинг державної підсумкової атестації, екзаменів та інших форм оцінки результатів навчання; якості підручників та інших навчальних матеріалів; розподілу витрат на освіту та цільового використання коштів з державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством тощо [2].

Враховуючи викладене, громадський контроль в контексті представленої проблематики найбільш доцільно розуміти як спеціальний напрям діяльності громадськості (окремих громадян та громадських об'єднань), що направлений на оцінку якості вищої освіти в державі, сприяння діяльності ЗВО та забезпечення управління ними, а також розроблення практичних та юридичних механізмів підвищення якості вищої освіти.

В цей же час, дещо інше значення та ширший інструментарій впливу має самоврядний контроль за якістю вищої освіти в Україні. Даний різновид контролю, у першу чергу, виражається в системі управління закладами вищої освіти. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII з цього приводу відмічає, що безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо). Керівник закладу вищої освіти в межах наданих йому повноважень, зокрема, у сфері контролю якості освіти:

- по-перше, організовує діяльність закладу вищої освіти та видає накази і розпорядження, дає обов'язкові для виконання всіма учасниками освітнього процесу і структурними підрозділами закладу вищої освіти доручення;

- по-друге, забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку, а також визначає функціональні обов'язки працівників;

- по-третє, забезпечує організацію та здійснення контролю за виконанням навчальних планів і програм навчальних дисциплін; здійснює контроль за якістю роботи педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників;

- по-четверте, забезпечує створення умов для здійснення дієвого та відкритого громадського контролю за діяльністю закладу вищої освіти тощо [1].

Окрім безпосередньо керівника, в будь-якому закладі вищої освіти існує такий орган управління, як вчена рада. Остання є колегіальним органом управління закладу вищої освіти, який утворюється строком на п'ять років, склад якого затверджується наказом керівника закладу вищої освіти протягом п'яти робочих днів з дня закінчення повноважень попереднього складу вченої ради. В межах своєї компетенції Вчена рада виконує широкий обсяг повноважень, у тому числі з питань контролю якості вищої освіти, а саме: визначає стратегію і перспективні напрями розвитку освітньої, наукової та інноваційної діяльності закладу вищої освіти; визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; ухвалює за поданням керівника закладу вищої освіти рішення про утворення, реорганізацію та ліквідацію структурних підрозділів; затверджує освітні програми та навчальні плани для кожного рівня вищої освіти та спеціальності; ухвалює рішення з питань організації освітнього процесу, визначає строки навчання на відповідних рівнях; оцінює науково-педагогічну діяльність структурних підрозділів; має право вносити подання про відкликання керівника закладу вищої освіти з підстав, передбачених законодавством, статутом закладу вищої освіти, контрактом, яке розглядається вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти тощо [1].

До методів самоврядного контролю за якістю вищої освіти також варто віднести забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладу. Згідно з Постановою КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 21.09.2019 №800 підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів освіти і установ забезпечується їх засновниками (або уповноваженими ними органами) та органами управління відповідних закладів освіти у межах повноважень та відповідно до законодавства. Метою цього процесу є професійний розвиток вказаних працівників відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти [6].

Ведучи мову про самоврядний контроль за якістю вищої освіти, необхідно також звернути увагу на такий метод, як інституційна акредитація закладу вищої освіти. Незважаючи на те, що подібний захід проводиться Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, ініціатором є закладу вищої освіти, адже інституційна акредитація має добровільний характер. Результат інституційної акредитації засвідчується сертифікатом, що надає закладу вищої освіти право на самоакредитацію освітніх програм (крім тих освітніх програм, що акредитуються вперше в межах відповідної галузі знань). Заклад вищої освіти, який здійснив самоакредитацію освітньої програми, подає Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти письмову заяву, на підставі якої отримує сертифікат про акредитацію освітньої програми. Сертифікат про інституційну акредитацію видається строком на п'ять років [1].

Таким чином, самоврядний контроль - це особливий вид контролю за якістю вищої освіти в Україні,

реалізація якого відбувається в контексті організаційно-управлінської діяльності закладів вищої освіти та спрямовується на формування та забезпечення високого рівня якості освітньої діяльності в них, а також високого науково-педагогічного рівня його працівників. Даний вид контролю характеризується наступними особливостями: по-перше, він відбувається в системі поточної організаційно-управлінської діяльності ЗВО та забезпечується його керівництвом, а саме безпосередньо керівником та колегіальним органом управління; по-друге, самоврядний контроль має подвійну нормативну основу, яку складають як нормативні акти законодавчого та підзаконного рівнів, так і локальні документи видані в межах певного ЗВО; по-третє, методи самоврядного контролю направлено на забезпечення якості вищої освіти у різних секторах роботи ЗВО та, зокрема, пов'язані із підвищенням науково-педагогічного потенціалу його працівників.

Висновки. Підводячи підсумки зазначимо, що представлені в статті відомості показують найбільш характерні особливості самоврядного та громадського контролю за якістю вищої освіти в Україні. Окрім того, відмітити варто не тільки особливу природу але й велике значення вказаних різновидів контрольної діяльності, адже за своїм змістом вони є суттєвим доповненням державних механізмів регулювання та забезпечення якості вищої освіти, так як допомагають підтримувати останню на місцях, а також об'єктивно встановлювати проблеми, що наявні у цій сфері та визначати нові шляхи їх вирішення.

Таким чином, самоврядний та громадський контроль за якістю вищої освіти – це особливі та досить своєрідні типи контрольної діяльності, головною специфікою яких є відсутність владно-управлінської ознаки та можливості застосовувати державний примус, адже їх реалізація покладається на суспільні осередки та в цілому виражає спосіб соціальної регуляції. Проте, зазначені фактори, що здебільшого мають відношення до теоретико-правового розуміння громадського та самоврядного контролю, є не єдиними прикладами специфіки цих різновидів, кожен з яких реалізується за допомогою різного контрольного інструментарію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №37 38. ст.2004..

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. №78. ст.2392..

3. МОН пропонує для громадського обговорення проект нової редакції «Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» // Офіційний веб-портал Міністерства освіти та науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-novoyi-redakcii-polozhennya-pro-akreditaciyu-osvitnih-program-za-yakimi-zdijsnyuyetsya-pidgotovka-zdobuvachiv-vishoyi-osviti>.

4. МОН пропонує для громадського обговорення проект положення Про акредитацію незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти // Офіційний веб-портал Міністерства освіти та науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-polozhennya-pro-akreditaciyu-nezaleznhih-ustanov-ocinyuvannya-ta-zabezpechennya-yakosti-vishoyi-osviti>.

5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 №4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №1. ст.2.

6. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова, порядок від 21.08.2019 №800. *Офіційний вісник України*. 2019. №189. ст.2431.

REFERENCES:

1. Pro vyshchu osvitu: zakon vid 01.07.2014 №1556-VII. (2014, July 01). [On higher education: the law of 01.07.2014 №1556-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 37-38, 2004 [in Ukrainian].

2. Pro osvitu: zakon vid 05.09.2017 №2145-VIII. (2017, September 05). [On education: the law of 05.09.2017 №2145-VIII]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 78, 2392 [in Ukrainian].

3. MON proponuie dlia hromadskoho obhovorennia proiekt novoi redaktsii «Polozhennia pro akredytatsiiu osvitnikh prohram, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity». (2020). [The Ministry of Education and Science proposes for public discussion a draft of a new version of the "Regulations on the accreditation of educational programs for the training of applicants for higher education"]. *Ofitsiyni veb-portal Ministerstva osvity ta nauky*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-novoyi-redakcii-polozhennya-pro-akreditaciyu-osvitnih-program-za-yakimi-zdijsnyuyetsya-pidgotovka-zdobuvachiv-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].

4. MON proponuie dlia hromadskoho obhovorennia proiekt polozhennia Pro akredytatsiiu nezaleznhikh ustanov otsiniuvannya ta zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. [The Ministry of Education and Science proposes for public discussion a draft regulation on the accreditation of independent institutions for evaluation and quality assurance of higher education]. *Ofitsiyni veb-portal Ministerstva osvity ta nauky*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-polozhennya-pro-akreditaciyu-nezaleznhih-ustanov-ocinyuvannya-ta-zabezpechennya-yakosti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian].

5. Pro hromadski obiednannia: zakon vid 22.03.2012 №4572-VI. (2012, March 22). [On public associations: law of 22.03.2012 №4572-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1, 2 [in Ukrainian].

6. Deiaiki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: postanova, poriadok vid 21.08.2019 №800. (2019). [Some issues of professional development of pedagogical and

scientific-pedagogical workers: resolution, procedure from 21.08.2019 №800]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, 189, 2431 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 24.10.2020